

ТИПОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ У РОЗУМІННІ КАТЕГОРІЇ АСПЕКТУАЛЬНОСТІ ЯК ЛІНГВІСТИЧНОЇ УНІВЕРСАЛІЇ

Любченко Тетяна Вікторівна

канд. філол. наук, доц.

Київський національний лінгвістичний університет

У роботі буде проаналізовано дослідження, у яких проблему реалізації аспектуальної семантики розглянуто із застосуванням типологічного підходу, що передбачає трактування категорії аспектуальності як універсалії.

Ключові слова: аспектуальна семантика; категорія аспектуальності; універсалія.

Незважаючи на велику кількість робіт, що стосуються проблем виду (аспекту) у певних мовах світу, сучасному мовознавству бракує типологічних досліджень аспектуально-темпорального комплексу (домену), що обумовлює **актуальність** проведеного дослідження. Із наявних дослідження : Sh. Bhat, J. L. Bybee, S. Chung, B. Comrie, A. Timberlake, P. Friedrich, R. Ultan [Friedrich 1974; Chung&Timberlake 1985; Comrie 1976; Comrie 1985; Ultan 1978, Bhat 1999, Bybee 1994].

У типології аспектуальність трактують як універсальну семантичну категорію. У слов'янських мовах вона реалізована граматичною категорією виду:

1) ще у 1978 році Ю. С. Маслов наголошував на тому, що слов'янський **вид** є “**окремим випадком**” по відношенню до **універсальної категорії виду**, яка репрезентована тими чи іншими засобами і в інших мовах світу [Маслов 2004, 306];

2) у грудні 1995 – січні 1996 року тридцять п'ять дослідників із тринадцяти країн відповіли на анкету Міжнародного аспектологічного семінару на філологічному факультеті Московського державного університету імені Михайла Ломоносова, а також зазначили, що спираючись на тезу, відповідно до якій всі мови віддзеркалюють одну й ту саму дійсність, “допустимо вважати слов'янський **вид частковою реалізацією універсальної семантичної категорії аспекту**” [Ответы 1997, 125-128];

3) О. В. Петрухіна вважає, що слов'янський **вид** являє собою “**конкретний приклад реалізації універсальної семантичної категорії аспекту**” [Петрухіна 2009, 44];

4) на думку В. О. Плунгяна, властивість різнорівневих засобів (якими репрезентовано категорію аспектуальності) визначати характер перебігу дії у часі є **універсальною**, що дозволяє розглядати їх як елементи одного класу [Плунгян 2012, 293]. З типологічної точки зору аспектуальна семантика не може бути зведеною до бінарної опозиції “перфектив / імперфектив” (за аналогією до слов'янської моделі виду) [Маслов 2004, 25] і включає в себе різноманітні грами: пунктив, дуратив, хабітуаліс, перфект тощо [Плунгян 2012, 303, див. також роботи Мельчук 1998; Dik 1989; Bybee 1994].

Основним у типології є “принцип розрізненості через універсальну класифікацію”, тобто те, що розрізняється у одній мові, має розрізнитись у іншій, навіть якщо у цій мові немає формальних засобів для цього: так, відсутність у російській мові перфектних форм не дає підстави говорити про те, що у словоформі типу: рос. *Михаил Трофимович вышел* не існує перфектного значення, натомість в англійській мові це значення граматикалізоване [Плунгян 1998, 2].

Одним із найперспективніших напрямів типологічних досліджень, враховуючи різноманітність форм вираження аспектуальної характеристики дії у мовах світу, вважають визначення семантики аспекту. Головним завданням аспектологів-типологів у даному випадку є укладання інвентарю універсальних концептів, які виражено видовими або аспектуально-темпоральними формами мов [Типология вида, 9]. Значення, на основі якого у мовах формуються граматичні категорії, є компонентами “універсального граматичного набору” [Плунгян 1998, 2]. Для типології категорії аспектуальності менш важливим є ступінь граматикалізації аспектуальних значень, увагу приділено місцю цих значень у типологічному аспектуальному просторі [Плунгян 1998, 25].

За типами аспектуальності в сучасній типології розрізняють:

1) Кількісну та якісну аспектуальність (Ю. С. Маслов). До сфери кількісної аспектуальності належить дія з точки зору її кратності, тривалості, інтенсивності. Якісна аспектуальність охоплює такі семантичні опозиції, як: динаміка – статика; гранична дія, спрямована на досягнення внутрішньої межі, – негранична дія, не спрямована на досягнення внутрішньої межі; гранична дія, яка досягнула межі, – дія із недосягнутою межею дії [Маслов 2004, 313, 321].

2) Кількісні та лінійні групи аспектуальної зони [Мельчук 1998; Плунгян 2013; Dik 1989]. Семантично кількісний аспект характеризує подію з точки зору її повторюваності – множинності ситуацій. Типологію дієслівної множинності детально описано у колективній монографії [ТИК 1989], у дослідженнях [Широкіна 1996, Шлуинский 2005, Dressler 1968, Lasersohn 1995, Newman 1990], семантичну класифікацію значень, що належать до сфери дієслівної множинності наведено у роботах [Долинина 1996, Падучева 1996]. Кількісний аспект є найменш граматикалізованим, він тісно пов'язаний зі словотвором. Слов'янським мовам типологічно властиве поєднання “кількісної багатократності” та “лінійної тривалості”. Лінійний аспект співвідноситься зі структурою ситуації. Виокремлюють такі фрагменти ситуації як : *початок; кінець; середина; підготовка стадія; стадія, що має результат* [Dik 1989, Klein 1994, Smith 1997]. Грамема лінійного аспекту вказує не те, що у певний фіксований момент, або період часу (“час спостереження” за [Klein 1994]) реалізовано один із можливих фрагментів ситуації. З лінійною аспектуальністю тісно пов'язано поняття фазовості дії, вказівки на одну з трьох можливих часових фаз ситуації – *початку* (інхоативу), *продовження* (континуативу) та *кінця* (термінативу) [Плунгян 2012, 303].

3) В ході роботи тематичної групи №6, засідання комісії типологів Європи (EYRO-TYP Theme Group on Tense and Aspect) було прийнято рішення базуватись

на методиці дослідження, викладеної в роботах Е. Даль, Дж. Байби [Bybee&Dahl 1989] та Е. Даль [Dahl 1985]. Матеріалом дослідження стали: результати анкетування (в якому носії мови мали перекласти відповідні речення з іноземної), корпуси, матеріали з досліджень та описових граматик [Dahl 2000, с. 4-5].

Наприкінці 70-х років Е. Даль ініціював дослідження аспектуально-темпоральних систем 64 мов світу [Dahl 1985], одночасно Р. Перкінс та В. Пал'юка дослідили морфологічні категорії дієслова у 50 мовах світу і, незважаючи на різну методологію, отримали схожі висновки. Дж. Байби, Р. Перкінс та В. Пал'юка за результатами попереднього дослідження випустили у 1994 році монографію, основним здобутком якої стали інтегрований підхід в дослідженні категорій часу, аспекту та модальності та опис процесу граматикалізації [Bybee 1994].

Так званий "підхід Дж. Байби та Е. Даля" базується на тому, що основною одиницею опису є грам (gram) (грамема у В. Плунгян [Плунгян 2012]), час, аспект та спосіб є засобами, якими реалізовано відповідну семантику грама та домена. Більшість грамів комбінують елементи різних доменів у своїй семантиці [Dahl 2000, 7].

Важливе значення для сучасної аспектології мають зіставні дослідження на матеріалі близькоспоріднених [Соколов 1978; Петрухина 2012] та неблизькоспоріднених мов [Агамова 2011, Амирова 2006; Ісакова 2008; Козинцева 1978; Москаленко 2007; Ордокова 2004; Черткова 2005]; статті, у яких проаналізовано специфіку перекладу аспектуальної характеристики дії [Белякова 1978; Горбова 1996; Киткова 1978; Матвеева 1978]; роботи, які здійснено із застосуванням функціонального підходу [Акімова 1978; Магомедова 2010].

Теоретичні засади зіставної аспектології закладено у працях Ю. С. Маслова [Маслов 1978, Маслов 2004], В. В. Іваницького [Иваницкий 1988], у збірці «Вопросы сопоставительной аспектологии» [Вопросы 1978], зокрема визначено, що:

1) у кожній з аналізованих мов репрезентовано функціонально-семантичну категорію аспектуальності, яка має конкретно-мовний, а не універсально-типологічний характер;

2) одні й ті самі аспектуальні ознаки у зіставляваних мовах може бути виражено засобами різних рівнів – морфологічного, словотвірного, лексичного, синтаксичного;

3) аспектуальні засоби формують у мові польову структуру з певною ієрархією відношень;

4) ядром поля аспектуальності виступає найбільш граматикалізована у даній мові аспектуальна категорія, наприклад категорія виду у слов'янських мовах, оскільки про вид можна говорити лише там, де аспектуальна семантика більшості дієслівної лексики отримує регулярне вираження на рівні парадигматично протиставлених граматичних форм" [Маслов 2004, 28];

5) категорія аспектуальності тісно взаємодіє із категоріями, які властиві предикативі: темпоральністю, таксисом тощо [Иваницкий 1988, 5; Маслов 2004, 27]. Функціонально-семантичні поля аспектуальності (внутрішнього часу),

часової локалізованості (пов'язаності процесу з конкретним місцем на часовій осі), темпоральності (вираження зовнішнього часу як співвіднесеності процесу з моментом мовлення), таксису (часової синхронності чи послідовності процесів) та часового порядку (упорядкованості процесів у часі) становлять єдність – аспектуально-темпоральний комплекс [Бондарко 2002, 359].

Основними завданнями зіставної аспектології, на думку В. В. Іваницького, є:

- 1) фіксація компонентів поля аспектуальності у кожній із зіставляваних мов;
- 2) структурування поля аспектуальності та створення ієрархії компонентів;
- 3) виявлення спільного в плані вираження та плані змісту категорії аспектуальності;
- 4) визначення експліцитних та імпліцитних семантичних структур категорії аспектуальності;
- 5) класифікація загальних та ідіоетнічних компонентів категорії аспектуальності;
- 6) встановлення взаємодії та взаємовпливу категорій: аспектуальності, темпоральності, таксису, перехідності / неперехідності, модальності тощо;
- 7) визначення функціонально-семантичної еквівалентності компонентів категорії аспектуальності у зіставляваних мовах [Іваницький 1988, 5-6].

Встановлення еквівалентності аспектуальної семантики може відбуватись шляхом аналізу тексту перекладу на зіставлявану мову і визначення типів семантичних перетворень, як-от : 1) перерозподіл семантичних компонентів (на різних рівнях); 2) скорочення або повтор; 3) пропуск; 4) заміна компонентів; 5) конкретизація; 6) генералізація; 7) компенсація в іншому місці; 8) модифікація : посилення або послаблення ознак; 9) нейтралізація [Іваницький 1988, 71-72].

Спільність аспектуальних систем слов'янських мов базується на :

- 1) функціональній схожості дієслів доконаного та недоконаного виду;
- 2) аналогії граматичних наслідків словотворчих процесів перфективації, імперфективації;
- 3) можливості передати параметри специфіки перебігу дії у часі словотворчими засобами [Петрухina 2012, 56-57].

У роботі Ж. Г. Амірової та М. Ш. Мусатаєвої відзначено, що явищам, які визначено термінами вид або аспект у слов'янських та романо-германських мовах, не властива повна еквівалентність, зокрема на семантичному та формально-граматичному рівні [Амірова 2006, 1]. У слов'янських мовах вид, властивий всім дієсловам, є бінарною опозицією дієслів доконаного та недоконаного виду. Основною його ознакою є чіткі морфологічні засоби утворення дієслівної форми – префіксальні або суфіксальні. Видові пари дієслів є основними зразками лексичної деривації, афіксального та суплетивного словотвору. Аспект у романо-германських мовах не має бінарної структури, йому властиві різні аспектуальні значення (граничність / неграничність, прогресивність, повторюваність, результативність, багатократність, моментальність) [Амірова 2006, 1].

Отже, аспектуальність – є «сплавом» універсальних та ідіоетнічних компонентів [Бондарко 1984], системою внутрішньомовної семантики, специфічним відображенням явищ дійсності, які сприймає людина. Різномірнева структура способів репрезентації аспектуальної характеристики висловлювання об'єднує

морфологічні, синтаксичні, словотворчі, лексичні засоби, приховано граматичні явища. Основною тезою сучасних типологічних досліджень є те, що у мовах світу існує не одна граматична категорія “виду”, а цілий комплекс аспектуальних протиставлень, які мають спільну семантику, але можуть поєднуватись в одній словоформі.

Любченко Т. В., канд. філол. наук, доц.

Киевский национальный лингвистический университет

Типологический поход в определении категории аспектуальности как универсалии

В статье будут рассмотрены исследования, в которых проблема реализации аспектуальной семантики рассматривается в типологическом ракурсе, через признание категории аспектуальности универсалией.

Ключевые слова: аспектуальная семантика; категория аспектуальности; универсалия.

Liubchenko T. V., PhD, Associate prof.

Kiev National Linguistic University

The Typologically Oriented Theory of Aspect as a Universal Category

The main aim of the research is to analyze the papers dealing with the problem of realization of aspectual meaning, seen from the perspective of current typologically oriented theory of aspect, which is based on the conception of aspect as a universal semantic category.

Key-words: aspectual meaning; category of aspect; universal category.

Література:

1. Агамова А. А. Сравнительная типология видовых оппозиций русского, лезгинского и английского языков : дис. на соискание уч. степени кандидата филол. наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Анета Агакеримовна Агамова. – Махачкала, 2011 – 176 с.
2. Акимов Т. Г. О ядре и периферии функционально-семантического поля аспектуальности во французском и английском языках (на материале переводов русского повествовательного текста) / Т. Г. Акимов. // Вопросы сопоставительной аспектологии / [отв. редактор Ю. С. Маслов]. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – С. 75 – 88.
3. Амирова Ж. Г. Категория вида и аспекта в индоевропейских и тюркских языках [Электронный ресурс] / Ж. Г. Амирова, М. Ш. Мусатаева. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/ESPR_2006/Philologia/3_amirova.doc.htm
4. Белякова Л. Ф. Передача в английском переводе перфектного и аористического оттенков русского прошедшего времени совершенного вида (на материале перевода романа Тургенева “Отцы и дети”) / Л. Ф. Белякова // Вопросы сопоставительной аспектологии / [отв. ред. Ю. С. Маслов] – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – С. 144 – 156.
5. Бондарко А. В. Теория значения в аспектологических исследованиях / А. В. Бондарко // Теория грамматического значения и аспектологические исследования / [отв. ред. А. В. Бондарко]. – Л. : Наука, 1984. – С. 5 – 21.
6. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики (на материале русского языка) / Александр Владимирович Бондарко. – Москва : Языки славянской культуры, 2002. – 736 с.
7. Вопросы сопоставительной аспектологии / [под ред. И. П. Иванова и др.; отв. ред. Ю. С. Маслов]. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. – 195 с.
8. Горбова Е. В. Сопоставительный анализ категорий аспектуальности в русском и испанском языках и их речевой реализации : на материале переводов художественных текстов : дис. на соискание уч. степени кандидата филол. наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое,

- типологическое и сопоставительное языкознание / Елена Викторовна Горбова. – Санкт – Петербург, 1996. – 237 с.
9. *Долинина И. Б.* Количественность в сфере предикатов / И. Б. Долинина // Теория функциональной грамматики. Количественность / под ред. А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1996. – С. 219 – 245.
10. *Иваницкий В. В.* Вопросы сопоставительной аспектологии / Виктор Васильевич Иваницкий. – Кемерово : КемГУ, 1988. – 83 с.
11. *Исакова Ю. П.* Категорії аспектуальності та темпоральності в системі італійського й українського дієслова: зіставний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство / Юлія Петрівна Ісакова – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2008. – 23 с.
12. *Киткова Н. Г.* Использование прогрессива и основного разряда английского глагола для передачи значений русского несовершенного вида (на материале переводов романа Достоевского “Идиот” / Н. Г. Киткова // Вопросы сопоставительной аспектологии / [отв. редактор Ю. С. Маслов] – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – С. 156 – 167.
13. *Козинцева Н. А.* Сопоставительный анализ видовых значений в глагольных формах английского и русского языков / Н. А. Козинцева // Вопросы сопоставительной аспектологии / [отв. редактор Ю. С. Маслов]. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – С. 89 – 102.
14. *Магомедова Д. А.* Типология средств выражения функционально-семантической категории аспектуальности в аварском и английском языках : дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Джавгарат Абдурахмановна Мамедова, Махачкала, 2010. – 167 с.
15. *Маслов Ю. С.* К основаниям сопоставительной аспектологии / Ю. С. Маслов // Вопросы сопоставительной аспектологии / [отв. редактор Ю. С. Маслов] – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – С. 4 – 44.
16. *Матвеева Е. А.* Употребление видов глагола в русских переводах романа Г. Уэллса “Человек-невидимка” / Е. А. Матвеева // Вопросы сопоставительной аспектологии / [отв. редактор Ю. С. Маслов] – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – С. 4 – 44.
17. *Москаленко Г. О.* Временные формы глаголов в разносистемных языках (на материале русского и английского языков) : дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Герман Олегович Москаленко. – Махачкала, 2007. – 167 с.
18. *Ордокова Р. Б.* Аспектуальность как лингвистическая парадигма в разносистемных языках (на материале русского, английского и кабардинского языков) : дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 – теория языка / Рита Биляловна Ордокова. – Нальчик, 2004. – 123 с.
19. *Ответы на анкету аспектологического семинара филологического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова* / [Черткова М. Ю., Плунгян В. А., Рябчиков А. А., Кузнецов Д. О.] // Вопросы языкознания. – 1997. – № 3. – С. 125 – 135.
20. *Падучева Е. В.* Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
21. *Петрухина Е. В.* Аспектуальные категории глагола в русском языке в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками. Изд. 2-е. / Елена Васильевна Петрухина. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. – 256 с.
22. *Петрухина Е. В.* Русский глагол : категории вида и времени (в контексте современных лингвистических исследований) : учебное пособие / Елена Васильевна Петрухина. – М. : МАКС Пресс, 2009. – 208 с.
23. *Плунгян В. А.* Грамматические категории, их аналоги и заместители : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 – Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика / Владимир Александрович Плунгян. – М., 1998. – 48 с.
24. *Плунгян В. А.* Общая морфология: Введение в проблематику / Владимир Александрович Плунгян [Учебное пособие]. – Изд-е 4-е. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. – 384 с.

25. Маслов Ю. С. Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание/ Юрий Сергеевич Маслов; [Сост. и ред. А. В. Бондарко, Т. А. Майсак, В. А. Плунгян]. – М. : “Языки славянской культуры”, 2004. – 840 с.
26. Мельчук И. А. Курс общей морфологии. Том II. Часть вторая : морфологические значения / Игорь Александрович Мельчук. – Москва : Языки русской культуры – Вена : Wiener Slawistischer Almanach, 1998 – 543 с.
27. Соколов О. М. К характеристике способов глагольного действия (на материале русского и болгарского языков) / О. М. Соколов // Вопросы сопоставительной аспектологии / [отв. редактор Ю. С. Маслов]. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – С. 56 – 75.
28. Типология вида : проблемы, поиски, решения : (Материалы Международной научной конференции, 16 – 19 сентября 1997 г., МГУ им. М. В. Ломоносова.) / Отв. ред. М. Ю. Черткова. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 528 с.
29. (ТИК) Типология итеративных конструкций / [под ред В. С. Храковского]. – Ленинград : Наука, Ленинградское отделение, 1989 – 310 с.
30. Черткова М. Ю. Типология категории вида / аспекта в разноструктурных языках мира : дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : специальность 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Марина Юрьевна Черткова. – Москва, 2005. – 565 с.
31. Широкова А. Г. Отношение маркированных многократных глаголов к категории славянского глагольного вида // А. Г. Широкова/ Исследования по глаголу в славянских языках. Глагольная лексика с точки зрения семантики, словообразования, грамматики / [под ред. В. Змазер, Е. В. Петрухиной]. – М. : Филология, 1996. – С. 12 – 33.
32. Шлуинский А. Б. Типология предикатной множественности : количественные аспектуальные значения : дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Андрей Болеславович Шлуинский. – Москва, 2005 – 372 с.
33. Bhat D. N. S. The prominence of tense, aspect, and mood / Shankara Bhat D. N. // Studies in the Language companion series. – Volume 49. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. – 199 p.
34. Bybee J. The creation of tense and aspect systems in the languages of the world // J. Bybee, Ö. Dahl // Studies in Language 13 – 1, 1989. – P. 51 – 103.
35. Bybee J. L. The evolution of grammar : Tense, aspect and modality in the languages of the world / Joan L. Bybee, Revere Perkins, William Pagliuca. – Chicago : The University of Chicago Press, 1994. – 420 p.
36. Bybee J. L. Morphology : A Study of Relation between Meaning and Form / Joan L. Bybee. – Amsterdam : John Benjamins, 1985. – 235 p.
37. Chung S. Tense, aspect, and mood / Sandra Chung, Alan Timberlake // Language Typology and Syntactic Description. – Vol. 3. Grammatical Categories and the Lexicon. – Cambridge : Cambridge University, 1985. – P. 202 – 258.
38. Comrie B. Tense / Bernard Comrie. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1985. – 139 p.
39. Dahl Ö. The tense-aspect systems of European languages in a typological perspective / Ö. Dahl // Tense and aspect in the languages of Europe : Empirical approaches to language typology / [ed. Östen Dahl]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2000. – P. 3 – 25.
40. Dahl Ö. Tense and aspect systems / Östen Dahl. – Oxford : Basil Blackwell, 1985. – 213 p.
41. Dik S. C. The theory of Functional Grammar : the structure of the clause / Simon C. Dik. – Dordrecht : Foris Publications, 1989. – 433 p.
42. Dressler W. Studien zur Verbalen Pluralität. Iterativum, Distributivum, Durativum, Intensivum in der allgemeine Grammatik, im Lateinischen und Hethitischen / Wolfgang Dressler. – Vienna: Hermann Böhlau Nachf., Österr. Akad. der Wiss., 1968 – 253 p.
43. Friedrich P. On aspect theory and Homeric aspect / Paul Friedrich // International Journal of American Linguistics. – Vol. 40. – №4. – Part 2. – University of Chicago Press, 1974 – P. 1 – 44.

44. *Klein W.* Time in Language / Wolfgang Klein. – London : Psychology Press, 1994. – 243 p.
45. *Lasersohn P.* Plurality, conjunction and events / Peter Lasersohn. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. – 304 p.
46. *Newman P.* Nominal and verb plurality in Chadic / Paul Newman/ – Dordrecht [etc.] : Foris/ – (Publications in African languages and linguistics; 12) – 165 p.
47. *Smith C. S.* The Parameter of Aspect [Second edition] / Carlota S. Smith. – Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1997. – 349 p.
48. *Ultan R.* The nature of future tenses / Russel Ultan // Universals of Human Language. – Vol. 3. Word Structure. – Stanford : Stanford University Press, 1978. – P. 83 – 123.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2015.